

Reprezentacja spółki kapitałowej w organizacji

materiały demo IWRP

Beata Kozłowska-Chyła

Reprezentacja spółki kapitałowej w organizacji

materiały demo IWEP

Copyright by Instytut Wydawniczy EuroPrawo Sp. z o.o., 2015

Wszelkie prawa zastrzeżone. Żadna część niniejszej publikacji nie może być reprodukowana, przechowywana i przetwarzana jako źródło danych w jakiegokolwiek formie zapisu bez pisemnej zgody wydawcy.

Recenzent wydawniczy: Prof. dr hab. Jerzy Jacyszyn

materiały demo IWEP

 Instytut
Wydawniczy
EuroPrawo

książka do nabycia:

księgarnia internetowa
www.iwep.pl
zam@iwep.pl

nr kat. 1122

Warszawa 2015

ISBN: 978-83-7627-094-4

materiały demo IWEP

Książkę tę dedykuję moim Rodzicom

Spis treści

Wykaz akronimów	11
Wykaz skrótów	12
Wprowadzenie	15
Rozdział 1	
Podmiotowość prawna spółki kapitałowej w organizacji	27
1. Koncepcja ułomnej osobowości prawnej	27
2. Spółki kapitałowe w organizacji w świetle przepisów kodeksu handlowego	40
3. Spółki kapitałowe w organizacji w świetle przepisów kodeksu spółek handlowych	45
4. Zakres zdolności prawnej spółki kapitałowej w organizacji	50
5. Zakres stosowania przepisów k.c. oraz przepisów k.s.h. do spółki kapitałowej w organizacji	69
6. Podmiotowość spółki kapitałowej w organizacji na gruncie prawa publicznego - zagadnienia wybrane	75
Rozdział 2	
Normatywny model reprezentacji spółki kapitałowej w organizacji	79
1. Pojęcie reprezentacji spółki kapitałowej w organizacji	79
2. Status prawny reprezentantów spółki kapitałowej w organizacji	91
3. Struktura organów w spółce kapitałowej w organizacji	109
3.1. Struktura organów w spółce akcyjnej w organizacji	110
3.2. Struktura organów w spółce z o.o. w organizacji	122
4. Struktura organizacyjna spółki kapitałowej w organizacji a model jej reprezentacji	125

Rozdział 3

Reprezentacja spółki kapitałowej w organizacji przez założycieli 131

1. Reprezentacja spółki akcyjnej w organizacji przez założycieli 131
 - 1.1. Reprezentacja przez założycieli przed związaniem spółki 131
 - 1.2. Reprezentacja przez założycieli po związaniu spółki 150
2. Reprezentacja spółki z o.o. w organizacji przez wspólników-założycieli 161

Rozdział 4

Reprezentacja spółki kapitałowej w organizacji przez zarząd 169

1. Udzielenie mandatu do pełnienia funkcji członka zarządu spółki kapitałowej w organizacji 171
 - 1.1. Powołanie zarządu w spółce kapitałowej w organizacji 171
 - 1.1.1. Powołanie zarządu w spółce z o.o. w organizacji 171
 - 1.1.2. Powołanie zarządu w spółce akcyjnej w organizacji 175
 - 1.1.2.1. Powołanie zarządu po związaniu spółki akcyjnej 176
 - 1.1.2.2. Powołanie zarządu przed związaniem spółki akcyjnej 181
 - 1.2. Delegowanie członka rady nadzorczej do czasowego pełnienia funkcji członka zarządu spółki kapitałowej w organizacji 194
2. Zakres umocowania członków zarządu w spółce kapitałowej w organizacji 197
 - 2.1. Zakres ogólny prawa reprezentacji członków zarządu spółki kapitałowej w organizacji 197
 - 2.2. Ograniczenia prawa reprezentacji członków zarządu w spółkach kapitałowych w organizacji 206
 - 2.2.1. Ograniczenia ustawowe prawa reprezentacji 207
 - 2.2.1.1. Ograniczenia ustawowe w spółce z o.o. w organizacji 207
 - 2.2.1.2. Ograniczenia ustawowe w spółce akcyjnej w organizacji 214
 - 2.2.2. Pozostałe ograniczenia prawa reprezentacji 226
 - 2.3. Sposób reprezentacji spółki kapitałowej w organizacji przez zarząd 230
3. Wygaśnięcie mandatu członka zarządu w spółce kapitałowej w organizacji 246

3.1. Odwołanie członka zarządu w spółce kapitałowej w organizacji	246
3.1.1. Odwołanie członka zarządu w spółce z o.o. w organizacji	246
3.1.2. Odwołanie członka zarządu w spółce akcyjnej w organizacji	249
3.2. Rezygnacja członka zarządu spółki kapitałowej w organizacji z pełnienia funkcji	252
3.3. Inne wypadki wygaśnięcia mandatu członka zarządu spółki kapitałowej w organizacji	256
Rozdział 5	
Reprezentacja spółki kapitałowej w organizacji przez pełnomocników	259
1. Udzielenie pełnomocnictwa przez spółkę kapitałową w organizacji	259
2. Zakres umocowania pełnomocników spółki kapitałowej w organizacji	275
3. Dopuszczalność udzielenia prokury przez spółkę kapitałową w organizacji	285
4. Wygaśnięcie pełnomocnictwa udzielonego przez spółkę kapitałową w organizacji	293
5. Reprezentacja spółki kapitałowej w organizacji w sprawach z art. 210 i 379 k.s.h. oraz art. 253 i 426 k.s.h.	300
Rozdział 6	
Reprezentacja jednoosobowej spółki z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji	311
Rozdział 7	
Reprezentacja spółki kapitałowej w organizacji w likwidacji	327
Podsumowanie	349
Bibliografia	357
Wykaz orzecznictwa	371

Wykaz akronimów

Biul. SN	- Biuletyn Sądu Najwyższego
Dz.U.	- Dziennik Ustaw
Dz.Urz. WE	- Dziennik Urzędowy Wspólnot Europejskich
k.c.	- ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. - Kodeks cywilny (Dz. U. Nr 16, poz. 93 z późn. zm.)
k.h.	- rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. - Kodeks handlowy (Dz.U. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.)
k.p.c.	- ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. - Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. Nr 43, poz. 296 z późn. zm.)
k.s.h.	- ustawa z dnia 15 września 2000 r. - Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.)
k.z.	- rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 października 1933 r. - Kodeks zobowiązań (Dz.U. Nr 82, poz. 598 z późn. zm.)
KRS	- Krajowy Rejestr Sądowy
KPP	- Kwartalnik Prawa Prywatnego
M. Pr.	- Monitor Prawniczy
NP	- Nowe Prawo
Nr/nr	- Numer/numer
NSA	- Naczelny Sąd Administracyjny
OSA	- Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego
OSNAPiUS	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNC	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Pracy

OSNP	- Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy
OSP	- Orzecznictwo Sądów Polskich
OSPiKA	- Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych
OTK	- Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego
PiP	- Państwo i Prawo
PiZS	- Praca i Zabezpieczenia Społeczne
PPH	- Przegląd Prawa Handlowego
Pr. Gosp.	- Prawo Gospodarcze
Prok. i Pr.	- Prokuratura i Prawo
Pr. Sp.	- Prawo Spółek
PS	- Przegląd Sądowy
PUG	- Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego
R. Pr.	- Radca Prawny
RPEiS	- Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SA	- Sąd Apelacyjny
SN	- Sąd Najwyższy
SP	- Studia Prawnicze
WSA	- Wojewódzki Sąd Apelacyjny
ZN IBPS	- Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego

Wykaz skrótów

dz. cyt.	- dzieło cytowane
nast.	- następny
pkt	- punkt
por.	- porównaj
poz.	- pozycja
red.	- redakcja/redaktor
rozdz.	- rozdział
s.	- strona
t.	- tom

tj.	- to jest
t.j.	- tekst jednolity
tł.	- tłumaczenie
ust.	- ustęp
Wok.	- Wokanda
wyd.	- wydanie
z.	- zeszyt
zob.	- zobacz
z późn. zm.	- z późniejszymi zmianami

materiały demo IWEP

Wprowadzenie

Spółka kapitałowa w organizacji, jako instytucja normatywna, wprowadzona została do polskiego systemu prawnego przepisami Kodeksu spółek handlowych¹. Jej konstrukcję prawną określają przede wszystkim przepisy art. 11–13 k.s.h. i art. 161, 170 k.s.h. – w odniesieniu do spółki z o.o. w organizacji oraz art. 323, 325 i 326 k.s.h. dotyczące spółki akcyjnej w organizacji. Wcześniej obowiązujące przepisy kodeksu handlowego², zawierające jedynie śladowe elementy regulacji prawnej dotyczącej stosunków prawnych przed wpisem spółki kapitałowej do rejestru, powodowały, iż konstrukcja spółki kapitałowej w organizacji była wyłącznie koncepcją doktrynalną. Brak przyznanego przepisem prawa atrybutu podmiotowości prawnej tym spółkom powodował, iż w judykaturze najczęściej odmawiano spółce kapitałowej w organizacji statusu samodzielnego podmiotu stosunków cywilnoprawnych³. Powyższe ujęcie powodowało istotne trudności w praktyce obrotu. Niemożliwe bowiem było wniesienie do tworzonej spółki np. prawa własności nieruchomości w akcie notarialnym o zawiązaniu spółki kapitałowej, a nawet założenie rachunku bankowego dla spółki (wpłaty w gotówce musiały być dokonywane do rąk zarządu spółki oraz przechowywane na kontach osobistych członków zarządu)⁴. Jedynie interwencja ustawodawcy mogła przynieść rozwiązanie występujących

1 Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (Dz.U. Nr 94, poz. 1037 z późn. zm.), weszła w życie z dniem 1 stycznia 2001 r.

2 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 27 czerwca 1934 r. – Kodeks handlowy (Dz.U. Nr 57, poz. 502 z późn. zm.).

3 Zob. uchwała SN z dnia 26 stycznia 1996 r., III CZP 111/95, OSP 1996, Nr 7, poz. 135; uchwała SN z dnia 10 stycznia 1990 r., III CZP 97/89, OSNCP 1990, Nr 6, poz. 74; uchwała SN z dnia 31 marca 1993 r., III CZP 176/92, OSNCP 1993, Nr 10, poz. 171. Inaczej w uchwale SN z dnia 14 grudnia 1990 r., III CZP 62/90, OSNCP 1991, Nr 4, poz. 36.

4 Zob. szerzej A. Szajkowski, M. Tarska, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, Warszawa 2012, s. 215.

problemów o charakterze teoretycznoprawnym oraz usunięcie komplikacji mających miejsce w praktyce obrotu. W porównaniu do wcześniej obowiązujących przepisów kodeksu handlowego, regulacje kodeksu spółek handlowych poświęcone spółce w organizacji posiadają wymiar szczególnie, ustawodawca zastosował bowiem kompleksowe rozwiązania w obszarze normatywnego ukształtowania podmiotowości spółki w organizacji, zasad jej reprezentacji oraz odpowiedzialności za zobowiązania. Konstrukcja spółki w organizacji ma zastosowanie do zdecydowanej większości spółek z o.o. i akcyjnych, tworzonych w obrocie w sposób pierwotny, również spółek z o.o. zawiązywanych w systemie teleinformatycznym (art. 157¹ k.s.h.). W uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej k.s.h.⁵ wskazano co prawda, iż celem dopuszczenia możliwości zawiązania spółki z o.o. w systemie teleinformatycznym jest m.in. uniknięcie posługiwania się w obrocie konstrukcją spółki z o.o. w organizacji, ze względu na długotrwałe procedury rejestracji spółek⁶. W efekcie jednak zastosowanych rozwiązań normatywnych, dotyczących możliwości zawarcia umowy spółki z o.o. drogą elektroniczną, nie jest wykluczone występowanie w obrocie spółki z o.o. w organizacji w ramach procedury tworzenia jej przy wykorzystaniu wzorca umownego. Zawarcie umowy spółki w systemie teleinformatycznym powoduje powstanie spółki z o.o. w organizacji, która tylko w przypadku wpisania spółki do rejestru w terminie jednego dnia (zgodnie z art. 20a ust. 2 ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym⁷), trwać będzie bardzo krótko. W przepisach k.s.h. nie przewidziano jednak, w przypadku spółki zakładanej na podstawie wzorca, szczególnego terminu w zakresie złożenia wniosku o wpis spółki do rejestru, co oznacza, iż zastosowanie znajdzie ogólny termin sześciomiesięczny z art. 169 k.s.h. Tak więc w sytuacji zawarcia umowy spółki z o.o. przy wykorzystaniu wzorca i niezłożenia wniosku o rejestrację należy przyjąć, iż powstaje spółka z o.o. w organizacji, której rozwiązanie nastąpi dopiero po upływie sześciomiesięcznego terminu od dnia zawarcia umowy⁸.

5 Ustawa z dnia 1 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 92, poz. 531).

6 Druk sejmowy Sejmu VI Kadencji Nr 3658, www.sejm.gov.pl.

7 Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (t.j. Dz.U. z 2007 r. Nr 168, poz. 1186 z późn. zm.).

8 Zob. szerzej J. A. Strzępka, E. Zielińska, [w:] J. A. Strzępka (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2013, s. 361. Zob. też M. Leśniak, *Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w organizacji – czas na zmiany*, [w:] J. Frąckowiak (red.), *Kodeks spółek handlowych po dziesięciu latach*, Wrocław 2013, s. 233, który słusznie zauważa, iż ani przepisy prawa, ani właściwości funkcjonalne systemu

Konstrukcja spółki kapitałowej w organizacji nie znajduje natomiast zastosowania do spółek kapitałowych tworzonych w sposób wtórny, tj. w wyniku przekształcenia handlowej spółki osobowej w spółkę kapitałową lub spółki kapitałowej w inną spółkę kapitałową, a także przekształcenia spółki cywilnej w spółkę kapitałową. Wynika to już z *ratio legis* regulacji prawnej kapitałowej spółki w organizacji oraz z wyraźnych przepisów prawa. Jak słusznie zauważa S. Włodyka, *ratio legis* przepisów o spółce kapitałowej w organizacji stanowi umożliwienie działania w obrocie prawnym jeszcze przed powstaniem spółki właściwej. Gdyby zatem nie specjalna regulacja prawna spółki na etapie jej organizacji, jej udział w obrocie prawnym byłby – wbrew wyraźnym potrzebom praktyki – niemożliwy. W przypadku wtórnego powstania spółki kapitałowej tj. w drodze przekształcenia spółki już istniejącej, owa *ratio legis* nie ma zastosowania, gdyż do chwili wpisania do rejestru spółki powstałej w wyniku przekształcenia spółki już istniejącej działa spółka przekształcana, posiadająca wszelkie możliwości udziału w obrocie prawnym⁹. Konstrukcja kapitałowej spółki w organizacji nie znajduje również zastosowania w procedurze przekształcania przedsiębiorstwa państwowego w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa. Zgodnie z art. 10 ustawy o komercjalizacji i prywatyzacji¹⁰, niezwłocznie po sporządzeniu aktu komercjalizacji zarząd lub osoba upoważniona w tym akcie przez ministra właściwego do spraw Skarbu Państwa zgłasza do sądu rejestrowego, właściwego dla siedziby spółki, wnioski o wpisanie spółki do rejestru przedsiębiorców. Dniem komercjalizacji jest pierwszy dzień

teleinformatycznego, w którym udostępniany jest wzorec umowy tego typu spółki, nie wymuszają na zarządzie spółki „S24” w organizacji dokonania jej zgłoszenia do sądu rejestrowego.

⁹ Tak S. Włodyka, który zauważa, iż co prawda art. 555 k.s.h. stanowi, iż do przekształcenia spółki stosuje się odpowiednie przepisy dotyczące powstania spółki przekształconej (co mogłoby sugerować, iż odpowiednie zastosowanie winny znaleźć również przepisy k.s.h. o spółce w organizacji), jednak przepis ten *in fine* stanowi, iż powyższa zasada obowiązuje tylko w przypadku, gdy „przepisy niniejszego działu nie stanowią inaczej”. Autor wskazuje, iż takim właśnie przepisem jest art. 552 k.s.h., stanowiący, iż spółka przekształcana staje się spółką przekształconą z chwilą wpisu spółki przekształconej do rejestru. Jednocześnie sąd rejestrowy z urzędu wykreśla z rejestru spółkę przekształcaną (dzień przekształcenia). Do dnia wpisu do rejestru spółki przekształconej trwa byt prawny spółki przekształcanej, co wyklucza nawet odpowiednie stosowanie przepisów k.s.h. o spółkach w organizacji, zob. S. Włodyka, [w:] S. Włodyka (red.), *System prawa handlowego. Prawo spółek handlowych*, t. 2B, Warszawa 2007, s. 611–612.

¹⁰ Ustawa z dnia 30 sierpnia 1996 r. o komercjalizacji i prywatyzacji (Dz.U. Nr 118, poz. 561 z późn. zm.).

miesiąca przypadającego po wpisaniu spółki do rejestru przedsiębiorców. Z tym dniem następuje skutek wykreślenia przedsiębiorstwa państwowego z rejestru. W myśl art. 9 ust. 3 ustawy, akt komercjalizacji zastępuje czynności określone w przepisach Kodeksu spółek handlowych, poprzedzające złożenie wniosku o wpisanie spółki do rejestru przedsiębiorców.

Czas występowania w obrocie spółki kapitałowej w fazie organizacyjnej jest dłuższy, niż wskazywałaby pobieżna interpretacja przepisów art. 169 i 325 § 1 k.s.h. Z regulacji tych wynika, że spółka kapitałowa ma zostać zgłoszona do rejestracji w ciągu sześciu miesięcy od dnia sporządzenia umowy (statutu) spółki, przy czym spółka z o.o. w organizacji powstaje już w chwili zawarcia umowy spółki, spółka akcyjna w organizacji – w momencie zawązania spółki (w razie zawązania niejednoczesnego będzie to moment późniejszy niż chwila sporządzenia statutu). Przede wszystkim w razie dokonania zgłoszenia spółki do rejestracji w ustawowym terminie, okres bytu prawnego spółki w organizacji obejmuje czas postępowania rejestrowego, co – w razie przedłużającej się procedury rejestracyjnej – oznaczać może istotne wydłużenie czasu występowania spółki w organizacji w obrocie. W sytuacji natomiast, gdy zgłoszenie spółki kapitałowej do rejestracji nie nastąpi w ustawowym terminie, okres bytu prawnego spółki w organizacji ulec może znacznemu wydłużeniu. Jeżeli dochodzi do wszczęcia postępowania likwidacyjnego spółki w organizacji, czas ten – w przypadku spółki akcyjnej w organizacji – trwać może ponad rok (w przypadku spółki z o.o. w organizacji odpowiednio krócej). Stosownie bowiem do art. 474 § 1 w zw. z art. 326 § 2 k.s.h. podział majątku między akcjonariuszy pozostałego po zaspokojeniu lub zabezpieczeniu wierzycieli nie może nastąpić przed upływem roku od dnia ogłoszenia o otwarciu likwidacji (w przypadku spółki z o.o. w organizacji – przed upływem sześciu miesięcy od dnia ogłoszenia o otwarciu likwidacji – art. 286 § 1 w zw. z art. 170 § 2 k.s.h.). Powyższe pokazuje, iż rzeczywisty czas występowania w obrocie spółki kapitałowej w organizacji może być stosunkowo długi.

Regulacja kodeksu spółek handlowych dotycząca spółki kapitałowej w organizacji, jak wskazano powyżej, stanowi novum w porównaniu do wcześniej obowiązujących przepisów kodeksu handlowego. Również na tle ustawodawstw najważniejszych krajów europejskich oraz ustawodawstwa unijnego, rozwiązania normatywne przyjęte przez polskiego ustawodawcę cechują się wyraźną autonomicznością i wysoką specyfiką regulacji prawnej. Polski legislator zastosował bowiem rozwiązania oryginalne i nowatorskie, nieznajdujące odpowiednika w systemach prawnych wiodących państw europejskich. W tym znaczeniu kształt normatywny spółki kapitałowej

w organizacji jest bez wątpienia „postępowy” na tle ustawodawstw zachodnioeuropejskich, co z drugiej strony powoduje, iż dorobek doktryny i orzecznictwa państw obcych w obszarze konstrukcji spółki kapitałowej w organizacji oraz zasad jej występowania w obrocie, posiada obecnie ograniczony walor badawczy. Polski ustawodawca zdecydował się bowiem, inaczej niż normodawcy wiodących krajów europejskich, na nadanie spółce kapitałowej w organizacji wyraźnej normatywnej konstrukcji, opierającej się na przyznanej spółce w organizacji *expressis verbis* zdolności prawnej oraz ukształtowanych przepisami prawa szczególnych zasadach reprezentacji spółki w organizacji. Kodyfikując spółkę kapitałową w organizacji, oparto się na rozwiązaniach przyjętych w najnowszej judykaturze niemieckiej, holenderskiej oraz amerykańskiej, gdzie – pomimo braku wyodrębnienia spółki w organizacji jako instytucji normatywnej – przyjmowane jest założenie, iż przedspółka jest swoistym podtypem spółki docelowej (kapitałowej)¹¹. W systemach prawnych państw zachodnioeuropejskich spółka kapitałowa w organizacji nie występuje bowiem jako instytucja normatywna, lecz stanowi wciąż koncepcję doktrynalną (budzącą zresztą poważne rozbieżności interpretacyjne). Różnice normatywne pomiędzy spółką kapitałową w organizacji w świetle obecnie obowiązujących przepisów prawa polskiego oraz w ujęciu ustawodawstw przodujących państw europejskich są głębokie, co wiąże się ze śladowym uregulowaniem stosunków prawnych w okresie poprzedzającym powstanie spółki kapitałowej w ustawodawstwach zachodnioeuropejskich. Obecnie obowiązujący stan prawny w odniesieniu do spółki kapitałowej w organizacji dezaktualizuje w dużej części poglądy wypowiedziane w czasie obowiązywania kodeksu handlowego, które oparte były na odmiennych założeniach normatywnych. Ówczesny dorobek doktryny – ze względu na duże podobieństwa rozwiązań normatywnych w analizowanym zakresie obowiązującego wówczas prawa polskiego i w szczególności prawa niemieckiego – istotnie nawiązywał do dorobku doktryny i judykatury zagranicznej. Słusznie wskazuje S. Włodyka, iż poglądy wypowiedziane w czasie obowiązywania kodeksu handlowego zdezaktualizowały się z wejściem w życie k.s.h., zachowują jednak o tyle walor poznawczy, iż pozwalają na przedstawienie aktualnie obowiązującej koncepcji w kontekście rozważanych dawniej możliwości teoretycznych¹². Obecnie dotyczy to również dorobku doktryny i orzecznictwa zachodnioeuropejskiego, które posiada walor poznawczy, jednak z uwagi na głębokie różnice normatywne, szczególnie

11 Zob. S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, *Uzasadnienie projektu ustawy Prawo spółek handlowych*, Przegląd Legislacyjny 1999, Nr 1, s. 203.

12 Zob. S. Włodyka, *Kodeksowe spółki atypowe*, Warszawa 2004, s. 126.

widoczne w obszarze prawnego uregulowania zasad reprezentacji spółek kapitałowych w organizacji, nie może wpływać na kierunek wykładni obecnie obowiązujących przepisów prawa polskiego.

Ustawodawstwa najważniejszych państw zachodnioeuropejskich porzeczają bowiem na unormowaniu kwestii odpowiedzialności za działanie w imieniu spółki przed rejestracją. Niedostatek regulacyjny jest typowy dla wszystkich państw zachodnioeuropejskich (w tym państw systemu *common law*) oraz w unijnych regulacjach prawa spółek¹³.

Prawo niemieckie, będące osi rodziiny praw germańskich, do których należy również prawo polskie¹⁴, w obszarze regulacji spółki w organizacji (*Vorgesellschaft*) stanowi, że spółka z ograniczoną odpowiedzialnością nie istnieje jako taka przed wpisaniem jej do rejestru handlowego – § 11 ust. I GmbHG¹⁵. Za czynności podjęte w imieniu spółki przed wpisaniem jej do rejestru, działający odpowiadają osobiście i solidarnie – § 11 ust. II GmbH. Stosownie zaś do § 41 AktG¹⁶, spółka akcyjna nie istnieje jako taka przed zarejestrowaniem. Kto przed zarejestrowaniem spółki działa w jej imieniu, odpowiada osobiście; jeżeli działa kilka osób, odpowiadają solidarnie. Jeżeli zobowiązanie zaciągnięte w imieniu spółki przed jej zarejestrowaniem spółka przejmie przez umowę z dłużnikiem w ten sposób, że wstępuje na miejsce dotychczasowego dłużnika, nie wymaga się zgody wierzyciela do skuteczności przejęcia długu, jeżeli przejęcie długu zostało uzgodnione w ciągu trzech miesięcy po wpisie spółki i wierzyciel został powiadomiony przez spółkę lub dłużnika. Spółka nie może przejąć zobowiązań wynikających z nieobjętych statutem umów o korzyściach szczególnych, nakładzie założycielskim, wkładach niepieniężnych albo nabyciu przedmiotów i praw majątkowych. Przed wpisem spółki prawa udziałowe nie mogą być przeniesione, akcje lub świadectwa tymczasowe nie mogą być wydane. Wcześniej wydane akcje i świadectwa tymczasowe są nieważne. Za szkody wynikłe z wydania odpowiadają solidarnie wydający wobec posiadaczy¹⁷. Ustawodawca niemiecki reguluje zatem

13 Zob. M. Trzebiatowski, *Spółka z o.o. w organizacji w Europie Zachodniej*, Warszawa 2001, s. 18.

14 H. Rot, *Główne kultury prawne współczesnego świata*, Warszawa 1995, s. 28.

15 Gesetz betreffend die Gesellschaften mit beschränkter Haftung (GmbHG) – Ustawa o spółce z ograniczoną odpowiedzialnością z dnia 20 kwietnia 1892 r. (RGBl. S. 477) z późn. zm.

16 Aktiengesetz (AktG) – Ustawa o spółce akcyjnej z dnia 6 września 1965 r. (BGBl. s. 1089) z późn. zm.

17 Tłumaczenie M. Lutter, *Niemieckie ustawy o spółce z o.o. i spółce akcyjnej*, Warszawa 1999, s. 13, 107 i 109.

przedspółkę kapitałową w szcztąkowy sposób, podobnie jak czynił to ustawodawca polski w nieobowiązujących już przepisach kodeksu handlowego. Doktryna i orzecznictwo niemieckie, podobnie jak polskie, w czasie obowiązywania przepisów kodeksu handlowego, na podstawie jedynie fragmentarycznej regulacji prawnej problematyki przedspółki, tworzy koncepcje, które wyjaśnić mają status prawny przedspółki, wywodzące się najczęściej z założenia, iż spółka w organizacji jest to ukształtowana struktura organizacyjna, będąca samodzielnym tworem prawnym, której celem jest doprowadzenie do powstania spółki z o.o. i akcyjnej¹⁸. Uznaje się, iż majątek spółki w organizacji, powstający z wnoszonych wkładów oraz nabytych w trakcie jej działalności rzeczy i praw, stanowi współwłasność łączną wspólników, ze względu na brak osobowości prawnej spółki oraz specjalne przeznaczenie tej masy majątkowej. Z tego względu przyznaje się spółce w organizacji jedynie częściową zdolność prawną, w granicach wyznaczonych charakterem majątku. W stosunkach zewnętrznych jest ona reprezentowana przez zarządców, którzy najczęściej traktowani są jako ustawowi reprezentanci spółki w organizacji. Sporny jest natomiast zakres władzy reprezentacyjnej zarządców. W szczególności wątpliwości budzi, czy zakres umocowania zarządu może być ograniczony ze skutkiem prawnym wobec osób trzecich. Nadal popularny jest pogląd, zgodnie z którym zarządcy są uprawnieni na etapie przedspółki do podejmowania tylko czynności niezbędnych do powstania spółki kapitałowej. Zakres umocowania zarządu jest więc ograniczony przez cel spółki w organizacji, polegający na utworzeniu spółki z o.o. lub akcyjnej. Do rozszerzenia ich uprawnień dojść może tylko za jednomyślną zgodą wspólników, wyrażoną w umowie lub późniejszym upoważnieniu, nawet wtedy gdy do spółki tytułem aportu wniesiono przedsiębiorstwo. W sytuacji prowadzenia przedsiębiorstwa zarobkowego uznaje się, iż następuje konkludentne poszerzenie celu spółki w organizacji, a co za tym idzie, również granic umocowania reprezentantów spółki¹⁹. Spółka w organizacji w wyniku działań zarządu

18 Zob. orzeczenie Federalnego Sądu Najwyższego (BGH) z dnia 9 marca 1981 r. (II ZR 54/80), które stanowiło przełom w postrzeganiu spółki w organizacji, jako samodzielnego podmiotu praw posiadającego zdolność prawną.

19 Zob. K. Schmidt, *Gesellschaftsrecht*, Köln 2002, s. 788 i nast. oraz s. 1016 i nast.; B. Grunewald, *Gesellschaftsrecht*, Tübingen 2011, s. 253 i nast. oraz s. 347 i nast.; Ch. Förster, *Gesellschaftsrecht*, Heidelberg, München, Landsberg, Frechen, Hamburg 2012, s. 167 i nast. oraz s. 230 i nast.; G. Hueck, *Gesellschaftsrecht*, München 1991, s. 338 i nast.; E. Gralla, *Die Vorgesellschaft im deutschen und im polnischen Recht bezogen auf die Gesellschaft mit beschränkter Haftung*, [w:] *Studia z prawa gospodarczego i handlowego. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Stanisława Włodyki*,

nabywa prawa i zaciąga zobowiązania, przy czym uznaje się, iż ustalenie czy zarząd działa w imieniu spółki w organizacji, czy też w imieniu spółki, która ma powstać, ma znaczenie tylko werbalne²⁰. Z chwilą wpisu spółki do rejestru ustaje byt prawny spółki w organizacji – z tą chwilą dochodzi do przejścia na spółkę kapitałową wszelkich praw i obowiązków spółki w organizacji (zasada kontynuacji). Zatwierdzenia przez spółkę wymagają te czynności, które zostały podjęte przez osoby działające w imieniu spółki poza zakresem ich umocowania. W sytuacji niedojścia do rejestracji spółki kapitałowej, jeśli spółka nadal prowadzi działalność, przekształca się ona w spółkę jawną lub cywilną. W przeciwnym razie spółka w organizacji ma zostać zlikwidowana, przy czym sporne jest to, czy likwidacja przeprowadzana ma być w trybie właściwym dla spółek osobowych, czy spółek kapitałowych.

W prawie szwajcarskim problematyka spółki kapitałowej w organizacji uregulowana jest przepisami ustawy z 30 marca 1911 r. – Prawo obligacyjne (Obligationenrecht)²¹. Zgodnie z art. 645 ust.1 i art. 779 ust. 1 Obligationenrecht, spółka akcyjna i spółka z o.o. nabywają osobowość prawną przez wpis do rejestru handlowego. Regulacja prawna poświęcona spółce w organizacji zasadniczo wzorowana jest na § 41 niemieckiej AktG. Stosownie do art. 779a Obligationenrecht, dotyczącego spółki z o.o., osoby działające w imieniu spółki przed wpisem odpowiadają osobiście i solidarnie. Jeżeli takie zobowiązania zostały zaciągnięte wyraźnie w imieniu tworzonej spółki i przejęte przez spółkę w terminie trzech miesięcy po wpisie do rejestru handlowego, to działający stają się wolni, a odpowiada tylko spółka. Analogiczna regulacja dotyczy spółki akcyjnej – art. 645 Obligationenrecht.

Również prawo austriackie wyraźnie wzoruje się na uregulowaniu § 41 niemieckiej AktG. Zgodnie z § 34 öAktG²² oraz § 2 öGmbH²³ przed wpisem

Kraków 1996, s. 144. Zob. M. Trzebiatowski, *Spółka z o.o. w organizacji w Europie Zachodniej...*, dz. cyt., s. 23 i nast. wraz z literaturą tam powołaną. Zob. też M. Luter, *Odpowiedzialność w stadium tworzenia spółki z o.o.*, PPH 1999, nr 1, s. 4 i nast.

20 Zob. G. Hueck, *Gesellschaftsrecht...*, dz. cyt., s. 338.

21 Obligationenrecht – Ustawa z 30 marca 1911 r. dotycząca uzupełnienia szwajcarskiego kodeksu cywilnego o część piątą – Prawo obligacyjne [Bundesgesetz betreffend die Ergänzung des Schweizerischen Zivilgesetzbuches (Fünfter Teil: Obligationenrecht), SR z 1911, Nr 220, A.S. z 1927, Nr 317 z późn. zm.].

22 Österreichisches Aktiengesetz (öAktG) – Ustawa o spółce akcyjnej (BGBl z 1965 r., Nr 98).

23 Österreichisches Gesetz über Gesellschaften mit beschränkter Haftung (öGmbHG) – Ustawa o spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością (RGBl z 1906 r., Nr 58).

do rejestru firmowego spółka jako taka nie istnieje. Jeżeli działano wcześniej w imieniu spółki, działający odpowiadają osobiście do niepodzielnej ręki (dłużnicy solidarni). Podobnie jak w § 41 niemieckiej AktG, uregulowano tryb przejścia przez spółkę kapitałową zobowiązań zaciągniętych przed jej rejestracją.

W prawie francuskim, w art. L210-6 Code de commerce²⁴ postanowiono, iż przez wpis do rejestru handlowego i rejestru spółek spółki handlowe nabywają osobowość prawną. [...] Osoby, które działały w imieniu spółki w organizacji, zanim nabyła ona osobowość prawną, odpowiadają bez ograniczenia jako dłużnicy solidarni za podjęte czynności prawne, jeśli spółka nie przejmie zaciągniętych zobowiązań, jak tylko zostanie prawidłowo założona i zarejestrowana. Te zobowiązania uważane są potem za zaciągnięte od początku przez spółkę²⁵. Dominującym poglądem jest koncepcja, według której spółka w organizacji jest samodzielnym typem spółki, do której stosuje się przepisy o spółce docelowej, o ile nie zakładają one istnienia spółki jako osoby prawnej. Wynika to z uznawania, iż spółka w organizacji posiada jedynie częściową zdolność prawną (prekonstytutywną zdolność prawną), związaną z wypełnieniem obowiązku wniesienia wkładów na rzecz spółki w organizacji, wpłaceniem wkładów pieniężnych na rachunek bankowy spółki. Z możliwością posiadania przez spółkę w organizacji rachunku bankowego wiąże się ponadto jej zdolność kredytowa. W pozostałym zakresie odmawia się spółce w organizacji zdolności prawnej, w tym zdolności sądowej oraz upadłościowej²⁶.

W ustawodawstwie unijnym problematyka spółki w organizacji ujęta jest w Pierwszej dyrektywie Rady WE w sprawie koordynacji gwarancji, jakie są wymagane w Państwach Członkowskich od spółek w rozumieniu art. 58 akapit drugi Traktatu, w celu uzyskania ich równoważności w całej Wspólnocie, dla zapewnienia ochrony interesów zarówno wspólników, jak i osób trzecich²⁷. Zgodnie z art. 7 dyrektywy, jeżeli działano w imieniu spółki znajdującej się w organizacji, zanim nabyła

24 Francuski kodeks handlowy – Code de commerce z 1807 r. z późn. zm. Wcześniej art. 5 L 66-537 ustawy nr 66-537 z 24 lipca 1966 r. o spółkach handlowych (Loi n. 66-537 sur les sociétés commerciales – L 66-537).

25 Do rozwiązań prawa francuskiego silnie nawiązują regulacje w prawie belgijskim, holenderskim oraz luksemburskim. Zob. szerzej M. Trzebiatowski, *Spółka z o.o. w organizacji w Europie Zachodniej...*, dz. cyt., s. 127 i nast.

26 Zob. szerzej M. Trzebiatowski, *Spółka z o.o. w organizacji w Europie Zachodniej...*, dz. cyt., s. 111 i nast.

27 Pierwsza dyrektywa Rady WE 68/151/EWG z dnia 9 marca 1968 r. (Dz.Urz. WE L 65 z 14.3.1968).

ona osobowość prawną, i spółka nie przejmie zobowiązań wynikających z tych działań, to osoby, które działały, odpowiadają z tytułu tych działań bez ograniczenia i solidarnie, chyba że uzgodniono inaczej. Regulacja dyrektywy problematyki działania w imieniu spółki przed jej rejestracją jest fragmentaryczna, dotyczy jedynie obszaru odpowiedzialności osób działających w imieniu spółki przed jej rejestracją. Nie rozstrzyga ona w szczególności kwestii przejścia na spółkę praw i zobowiązań zacięgniętych w jej imieniu w okresie przedrejestracyjnym. W tym zakresie pozostawiono państwowi członkowskiemu swobodę w ukształtowaniu powyższych rozwiązań w ramach ustawodawstw krajowych. Przepis art. 7 stanowi o osobistej, solidarnej i nieograniczonej odpowiedzialności osób działających w imieniu spółki przed jej rejestracją, jeśli spółka zobowiązań tych nie przejmie.

Na tle powołanych wyżej ustawodawstw, regulacja prawa polskiego poświęcona spółce kapitałowej w organizacji, cechuje się wysokim stopniem autonomiczności i szczegółowości. Ustawodawca zdecydował się jednoznacznie przesądzić kwestie, które budziły poważne spory doktrynalne pod rządami kodeksu handlowego (o czym szerzej w rozdziale 1.2.) i wciąż budzą istotne wątpliwości interpretacyjne w doktrynie państw zachodnioeuropejskich. W szczególności w sposób wyraźny regulując podmiotowość prawną spółki kapitałowej w organizacji oraz zasady występowania przez nią w obrocie, stworzono specyficzny, niespotykany w ustawodawstwach państw zachodnioeuropejskich, normatywny model reprezentacji spółki z o.o. w organizacji oraz spółki akcyjnej w organizacji.

Problematyka reprezentacji spółki kapitałowej w organizacji należy do kluczowych w obszarze prawnej regulacji spółek w organizacji, jej znaczenie ujawnia się przy tym na kilku płaszczyznach. Przyznany spółkom kapitałowym w organizacji atrybut zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej może zostać urzeczywistniony wyłącznie przez działania osób, które posiadają stosowne umocowanie do reprezentowania spółki w organizacji. Dla skuteczności czynności prawnych dokonanych za (w imieniu) spółki w organizacji przez reprezentantów spółki, fundamentalne znaczenie ma dochowanie zasad obowiązujących w sferze reprezentacji spółki. Uchybienia w tym zakresie powodują wadliwość dokonanych aktów reprezentacji spółki w organizacji, wpływając na efektywność procesu tworzenia spółki kapitałowej, jako spółki docelowej. Tak więc kwestie wiążące się z reprezentacją spółki kapitałowej w organizacji posiadają kluczowy wymiar z punktu widzenia skuteczności czynności prawnych spółki w organizacji oraz realizacji podstawowego celu powołania do życia

spółki w organizacji – powstania spółki docelowej. Zasady reprezentacji spółki należą zatem do jednych z najważniejszych zagadnień ustrojowych spółek kapitałowych w organizacji. Znaczenie problematyki reprezentacji spółki kapitałowej w organizacji realizuje się również na innej płaszczyźnie, a mianowicie w obszarze odpowiedzialności za zobowiązania zaciągnięte na etapie bytu prawnego spółki w organizacji²⁸. Zgodnie bowiem z art. 13 § 1 k.s.h. osoby, które działały w imieniu spółki w organizacji, odpowiadają za zobowiązania spółki. Ustalenie zakresu podmiotowego reprezentantów spółki w organizacji jest zatem kwestią kluczową, również z perspektywy określenia kręgu osób odpowiedzialnych za zobowiązania spółki. Ich odpowiedzialność wobec osób trzecich nie wygasa z chwilą zatwierdzenia dokonanych czynności przez zgromadzenie wspólników (walne zgromadzenie akcjonariuszy) i jest solidarna ze spółką (oraz ze wspólnikami albo akcjonariuszami spółki w organizacji, którzy odpowiadają do wartości niewniesionych wkładów na pokrycie objętych udziałów lub akcji). O zobowiązaniach spółki kapitałowej w organizacji można mówić tylko wtedy, gdy osoba reprezentująca spółkę miała w ogóle kompetencję do działania za (w imieniu) spółki oraz dokonała czynności prawnej w granicach posiadanego umocowania²⁹. Powyższe świadczy o rozległości znaczenia problematyki reprezentacji spółki kapitałowej w organizacji, w tym określenia podstaw kompetencyjnych do działania w imieniu (za) spółkę poszczególnych reprezentantów spółki oraz granic ich umocowania.

28 Zob. szerzej J. Frąckowiak, *Odpowiedzialność za zobowiązania spółki przed jej wpisem*, [w:] M. Pyziak-Szafnicka (red.), *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Kraków 2004, s. 483 i nast.; J. Stąpel, *Podmiotowość prawna spółki z o.o. w organizacji a odpowiedzialność za jej zobowiązania*, Kraków 2003, s. 82 i nast.; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, Warszawa 2013, s. 108 i nast.

29 Zob. A. Szajkowski, M. Tarska, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. II, Warszawa 2014, s. 146.

Rozdział

1

Podmiotowość prawna spółki kapitałowej w organizacji

1. Koncepcja ułamnej osobowości prawnej

Kwestia kwalifikacji podmiotowej w obrębie stosunków cywilnoprawnych pozostawała jedną z bardziej spornych, budzących istotne kontrowersje i rozbieżności interpretacyjne. Polski ustawodawca, uchwalając art. 1 k.c., postanowił, iż kodeks ten reguluje stosunki cywilnoprawne między osobami fizycznymi i osobami prawnymi. Sporną kwestią było ustalenie, którym jednostkom organizacyjnym przysługuje atrybut zdolności prawnej, a więc zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków cywilnoprawnych.

Podmiotem stosunków prawnych jest przede wszystkim człowiek jako zindywidualizowana samoistna jednostka, jednak jego samodzielne działanie w celu wykonania określonych zamierzeń możliwe jest tylko do pewnego stopnia. Realizacja zadań bardziej złożonych wymaga zorganizowania osób i majątku w sposób łączący wysiłek jednostkowy w działanie zbiorowe. Stanowi to podwaliny celowościowe, aby obok osób fizycznych wyodrębniła się grupa osób prawnych. Zauważano jednak, że z całokształtu przepisów i utrwalonej praktyki wynika, iż w obrocie występują w jakimś zakresie także jednostki niemające osobowości prawnej¹. Powstawało zatem pytanie,

1 A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1967, s. 169; A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 199-200. W podobnym duchu A. Wolter wypowiadał się jeszcze przed uchwaleniem kodeksu cywilnego, w okresie obowiązywania przepisów ogólnych prawa cywilnego (ustawa z dnia 18 lipca 1950 r., Dz.U. Nr 34, poz. 311) - Glosa do orzeczenia SN z dnia 21 marca 1964 r., I CR 697/62, OSP 1965, z. 5, poz. 97, s. 205-208, gdzie stwierdził, że jest rzeczą niewątpliwą, iż w obrocie cywilnoprawnym uczestniczą

czy obowiązujące prawo rzeczywiście pozostaje przy dychotomicznym podziale podmiotów cywilnoprawnych, czy też dopuszcza do obrotu trzeci rodzaj tych podmiotów. Podnoszono, iż w praktyce występują jednostki organizacyjne, które w świetle art. 33 k.c. nie mają osobowości prawnej, ale nabywają prawa i zaciągają zobowiązania. W obrocie są traktowane tak, jakby były osobami prawnymi, z tym tylko zastrzeżeniem, że stają się nosicielami praw i obowiązków nie w pełnym, lecz ograniczonym zakresie („ułamne osoby prawne”)². Takim przykładem była przede wszystkim spółka jawna, która zgodnie z art. 81 k.h. mogła nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywaną – pomimo braku atrybutu osobowości prawnej, czy spółka komandytowa – art. 143 i nast. k.h. Również zgodnie z art. 6 ustawy o własności lokali, właściciele lokali, wchodzących w skład określonej nieruchomości, stanowią wspólnotę mieszkaniową, która może nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywaną, mimo że nie jest osobą prawną³.

Zauważano, iż pojęcie „osobowość prawna” jest pojęciem węższym od pojęcia „podmiotowość prawna”. Osobowość prawna oznacza bowiem kwalifikację przyznaną przez przepisy prawa cywilnego i stanowiącą, że dana struktura organizacyjna (niebędąca osobą fizyczną) jest osobą prawną, tzn. ma pełną zdolność prawną i zdolność do czynności prawnych. Pojęcie zaś podmiotowości prawnej oznacza zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków w całym systemie prawa (lub w poszczególnych gałęziach systemu), niekoniecznie musi ta kwalifikacja być przyznana wprost przez przepisy prawa⁴. Wskazywano, iż prawo polskie, w tym prawo cywilne, nie zawiera żadnego wyraźnego przepisu ograniczającego listę istniejących podmiotów prawa jedynie do osób fizycznych i prawnych. Stawiano na tej podstawie hipotezę, że uznanie systemu normatywnego powstawania osób prawnych nie musi wcale oznaczać zamknięcia drogi do uzyskania kwalifikacji podmiotu prawa dla jednostek organizacyjnych, które nie zostały nazwane wprost przez

w większym lub mniejszym rozmiarze także jednostki organizacyjne, które nie będąc osobami fizycznymi, nie uzyskały etykiety osób prawnych.

2 A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne...*, dz. cyt., s. 230; zob. też A. Klein, *Osobowość prawna - zmiany, kierunki ewolucji*, ZN IBPS, Warszawa 1983, s. 386; Z. Rzepka, *Z problematyki osobowości prawnej*, Nowe Prawo 1978, nr 7-8, s. 123 i nast.; S. Włodyka, *Prawo gospodarcze. Część ogólna*, t. I, Warszawa 1981, s. 120 i nast.

3 Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (Dz.U. Nr 85, poz. 388 z późn. zm.).

4 R. R. Zdzieborski, *Spółki kapitałowe przed rejestracją*, Warszawa 2000, s. 106-107.

ustawodawcę osobami prawnymi, gdy mają one pewne cechy podmiotów prawa. Takie rozwiązania prowadzą do wyróżnienia trzeciej kategorii podmiotów prawa, lub też trafniej, takiej liczby podmiotów prawa, ile w praktyce wystąpi różnych jednostek organizacyjnych o pewnym zakresie podmiotowości prawnej⁵. Zaznaczano, iż w systemie normatywnym nie ma miejsca na uznanie takich jednostek organizacyjnych za osoby prawne. Wtedy, wobec brzmienia wyraźnych przepisów prawa, które mówią, że spółka jawna, spółka komandytowa, jak i wspólnota mieszkaniowa mogą nabywać prawa i zaciągać zobowiązania, pozywać i być pozywane, należałoby przyjąć, że mamy do czynienia z inną kategorią podmiotów prawa, które nie są osobami prawnymi i fizycznymi. Uzasadniało to pogląd o otwartej liście podmiotów prawa, do których należą osoby fizyczne, osoby prawne i tzw. ułomne osoby prawne. Podkreślano, iż z systematyki kodeksu cywilnego, tj. z okoliczności, że Księga I Tytuł II – Osoby dzieli się jedynie na dwa działy: o osobach fizycznych i osobach prawnych, nie można wyciągnąć żadnych wniosków, co do zakresu podmiotów prawa uznawanych w systemie polskiego prawa cywilnego, bowiem kategorią nieunormowaną w kodeksie cywilnym, a występującą w przepisach prawa stanowione są tzw. ułomne osoby prawne, których byt opiera się na wyraźnych przepisach prawa. Kodeks cywilny zaś w żadnym przepisie nie wypowiada się wprost o podmiotach prawa cywilnego. Reguluje jedynie zagadnienia stosunków prawnych osób prawnych i osób fizycznych. Pogląd zaś negujący podmiotowość prawną tzw. ułomnych osób prawnych jest w istocie oparty na wykładni *contra legem* wobec wyraźnych przepisów prawa, mówiących o zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych tzw. ułomnych osób prawnych⁶.

W literaturze sformułowano pogląd, iż kumulatywne spełnienie pewnych cech stanowi o uznaniu danego podmiotu za osobę prawną. Za takie cechy uznaje się: posiadanie przez dany podmiot zdolności prawnej, posiadanie zdolności do czynności prawnych, działanie przez organy, wyodrębnienie majątku osoby prawnej od majątku podmiotów działających pod postacią osoby prawnej oraz odpowiedzialność własnym majątkiem za swoje zobowiązania⁷. Jednostki organizacyjne, którym ustawa przyznaje wszystkie wymienione atrybuty, są uznawane za osoby prawne. Ułomnymi osobami prawnymi są natomiast organizacje, którym przysługują przynajmniej dwie

5 Zob. R. R. Zdzieborski, *Spółki kapitałowe...*, dz. cyt., s. 107.

6 Tamże, s. 108 i nast.

7 A. Klein, *Ewolucja instytucji osobowości prawnej*, [w:] E. Łętowska (red.), *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, Wrocław 1983, s. 71 i nast.

spośród wyróżnionych cech⁸. Chociaż spółka jawna i komandytowa nie są osobami prawnymi w rozumieniu k.c., gdyż żaden przepis ustawy nie przyznaje im osobowości prawnej, to posiadają szereg atrybutów podmiotowości cywilnoprawnej i posługiwanie się nazwą „ułomne” osoby prawne uznawano za poprawne⁹. Przyjmowano, iż w praktyce występuje wiele struktur podmiotowych, które nie będąc osobami prawnymi uznanymi wprost przez ustawodawcę, mają w różnym natężeniu cechy właściwe dla osób prawnych. Od pewnego natężenia cech właściwych dla osób prawnych mamy do czynienia z podmiotami prawnymi. Podnoszono, iż przykład spółek jawnych, spółek komandytowych, spółek cywilnych, jak i wspólnot mieszkaniowych wskazuje, że konstrukcja prawna tych instytucji, w szczególności kształt objętych nimi podmiotowych stosunków prawnych, różni się tylko w niewielkim stopniu co do składników i treści odpowiednich podmiotowych stosunków prawnych od struktur nazywanych przez polskiego ustawodawcę osobami prawnymi. Cechą różnicującą struktury podmiotowe nazwane wyraźnie osobami prawnymi od struktur nienazwanych w obowiązującym ustawodawstwie osobami prawnymi jest to, że pierwsze z nich – obok innych funkcji – pełnią też funkcję ograniczenia odpowiedzialności podmiotów działających w ich ramach organizacyjnych, natomiast nazywanie osobami prawnymi tylko tych struktur podmiotowych, które pełnią funkcję ograniczenia odpowiedzialności, tłumaczy się niewątpliwie historią tworzenia tych struktur w XVIII i XIX wieku, przy

8 Zob. S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja (red.), *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. I, Warszawa 1994, s. 39. Por. R. R. Zdzieborski, *Spółki kapitałowe...*, dz. cyt., s. 114, który uważa, iż wystarcza spełnienie trzech z podanych warunków.

9 Tak S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja (red.), *Kodeks handlowy...*, dz. cyt., t. I, Warszawa 1994, s. 39. Tak też A. W. Wiśniewski, *Prawo o spółkach. Podręcznik praktyczny*, t. I, Warszawa 1990, s. 46–47. Zob. też S. Włodyka, [w:] S. Włodyka (red.), *Prawo spółek*, Kraków 1996, s. 190; K. Kruczałak, *Prawo handlowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1994, s. 125; W. Pyziół, [w:] W. Pyziół, S. Szumański, I. Weiss (red.), *Prawo spółek*, Bydgoszcz 1998, s. 108–109; A. Kappes, *O reformie prawa spółek*, Palestra 1998, z. 9–10, s. 9; A. Szajkowski, *Prawo spółek handlowych*, Warszawa 2000, s. 81; J. Szwaja, *Nowy kodeks spółek handlowych, cz. I*, Pr. Sp. 2001, nr 1, s. 11–12; J. P. Naworski, [w:] R. Potrzeszcz, T. Siemiątkowski (red.), *Komentarz do kodeksu spółek handlowych. Spółki osobowe*, Warszawa 2001, s. 70; A. Kidyba, *Atypowe spółki handlowe*, Kraków 2001, s. 71; A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych*, Kraków 2002, s. 73–74; A. Kidyba, *Handlowe spółki osobowe*, Kraków 2005, s. 46; J. Napierała, [w:] A. Koch, J. Napierała (red.), *Prawo handlowe*, Kraków 2002, s. 100–101; J. A. Strzępka, E. Zielińska, [w:] J. A. Strzępka (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 35.

jednoczesnym dążeniu do ograniczania ryzyka działalności podmiotów w ramach formy organizacyjnej danego typu struktury podmiotowej¹⁰.

Koncepcja powyższa spotkała się ze zdecydowaną krytyką części doktryny. Podkreślano, iż polski ustawodawca oparł się na dychotomicznym podziale podmiotów prawa cywilnego, czego wyrazem jest brzmienie art. 1 k.c. Jednocześnie, konstruując osoby prawne, nie posłużono się metodą ogólnego formułowania cech osób prawnych, polegającą na tym, iż ustawodawca uznaje za osobę prawną każdą jednostkę organizacyjną, która ma zespół cech generalnie przez niego określonych. Polski ustawodawca posłużył się normatywną metodą regulacji, która polega na wskazaniu z nazwy typu lub indywidualnej organizacji wyposażonej w osobowość prawną¹¹. Osobowość prawna przysługuje więc tylko tym jednostkom organizacyjnym, którym przepisy prawne – indywidualnie lub rodzajowo – ją przyznały (art. 33 k.c.). W świetle zaś art. 1 k.c. podmiotami stosunków cywilnoprawnych są wyłącznie osoby fizyczne i osoby prawne. Konstrukcja ułomnych osób prawnych, zdaniem przeciwników tej koncepcji, opiera się na wyróżnianiu osób prawnych metodą typologiczną, poprzez wskazanie zespołu cech charakterystycznych dla określonego typu idealnego (osoby prawnej) i przyporządkowaniu mu – w mniejszym lub większym stopniu – także innych tworów społecznych, które niekoniecznie muszą mieć te wszystkie cechy, jakie ma wzorzec typowy. Takie rozumowanie wyłącza treść art. 33 k.c., który konstruuje normatywny (formalny) model przyznawania osobowości prawnej. Tylko bowiem wskazane ustawą jednostki organizacyjne mają osobowość prawną, to znaczy mogą być podmiotami stosunków cywilnoprawnych, czyli mieć zdolność prawną, przy czym terminy „podmiotowość” i „zdolność prawna” mają to samo znaczenie. W tym świetle cecha podmiotowości (zdolności prawnej) jawi się nie jako jedna z wielu, które kumulatywnie uwzględniane prowadzą do uznania pełnej lub „ułomnej” osobowości prawnej, lecz jako cecha wyłącznie konstytuująca klasę (a nie typ) osób prawnych – obok klasy osób fizycznych. Inne cechy (atrybuty) osoby prawnej należy traktować już tylko jako konsekwencje przyznania jednostce organizacyjnej osobowości praw-

10 R. R. Zdzieborski, *Spółki kapitałowe...*, dz. cyt., s. 114–115.

11 Z. Radwański, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 1997, s. 157–159. Zob. też J. Frąckowiak, [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna*, t. I, Warszawa 2012, s. 1203, który stwierdza, iż za trafne należało uznać stanowisko, że tzw. ułomne, czy rzekome podmioty prawa cywilnego, nie były w istocie podmiotami tego prawa i zawsze należało poszukiwać innych osób, których częścią one były lub które tworzyły taką jednostkę organizacyjną.

nej, z tym że cechy te oczywiście mogą być w jakiś sposób modyfikowane szczególnymi przepisami prawnymi. Podmiotowość (zdolność prawna) jest właściwością niepodzielną, a jednostka organizacyjna (także osoba fizyczna) może tylko mieć, albo nie mieć, zdolności do bycia podmiotem prawa lub obowiązku. Zdolność ta nie może więc przysługiwać w różnym natężeniu (częściowo)¹². W konkluzji stwierdzono, iż polski system prawny nie dopuszcza konstrukcji bezpodmiotowych praw i obowiązków, są one zawsze związane albo z osobami fizycznymi, albo z osobami prawnymi. Jeżeli jednostki organizacyjne niewyposażone w osobowość prawną funkcjonują w orbicie jakiejś osoby prawnej, należy przyjąć, że wchodzi ona w skład jej struktury, a ludzie sprawujący w tej jednostce organizacyjnej określone funkcje zarządzające, wykonują je jako organy lub reprezentanci tej osoby prawnej. Jeżeli zaś jednostka organizacyjna, której nie wyposażono w osobowość prawną, nie wchodzi w skład struktury organizacyjnej jakiejś osoby prawnej, wówczas należy przyjąć, że podmiotami stosunków cywilnoprawnych objętych jej działaniem są osoby fizyczne lub osoby prawne będące członkami takiej jednostki organizacyjnej. Organizacje takie nie uzyskują jednak zdolności prawnej, która nadal niepodzielnie przysługuje ich członkom¹³.

W podobnym duchu wypowiedział się S. Grzybowski, który stwierdził, iż kategoria podmiotów stosunków cywilnoprawnych obejmuje wyłącznie osoby fizyczne i prawne. Poza dwoma rodzajami podmiotów mogą istnieć i istnieją liczne i bardzo zróżnicowane inne zespoły organizacyjne. Przysługuje im, zależnie od ich sytuacji prawnej, zdolność sądowa i procesowa, zdolność arbitrażowa, zdolność uczestniczenia w rozliczeniach pieniężnych, pewne uczestniczenie w zawieraniu umów itd. Zauważa, iż mając na uwadze tego rodzaju przypadki, usiłowano sugerować koncepcję tzw. ułomnych osób prawnych, którym przysługują tylko pewne określone przejawy zdolności prawnej, jednak zdążające w tym kierunku konstrukcje nie zyskały powszechnej aprobaty i należą już do przeszłości. Dostrzeżono bowiem, że wchodzące tutaj w grę operacje mieszczą się w całości odpowiedniej nadrzędnej osoby prawnej, np. przedsiębiorstwa lub Skarbu Państwa, albo w całości członków organizacji, np. stowarzyszenia lub spółki, co przesądza o właściwym przypisaniu praw i obowiązków odpowiednim osobom prawnym¹⁴.

12 Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, dz. cyt., s. 176.

13 Tamże, s. 177-178.

14 S. Grzybowski, [w:] S. Grzybowski, J. Skąpski, S. Wójcik (red.), *Zarys prawa cywilnego*, Warszawa 1988, s. 32-33. Zob. też J. Skąpski, *Glosa do uchwały SN z dnia*

W sytuacji tak skrajnie odmiennych ocen problematyki podmiotowości prawnej jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, jedyną ścieżką wyjaśnienia sytuacji prawnej tych jednostek mogła być interwencja legislacyjna¹⁵. Uczynił to ustawodawca, wprowadzając do k.c. art. 33¹, zgodnie z którym do jednostek organizacyjnych niebędących osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, stosuje się odpowiednio przepisy o osobach prawnych¹⁶. Statuując powyższą normę prawną, ustawodawca jednoznacznie przesądza o podmiotowości prawnej jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, przełamując tym samym dotychczasowy kodeksowy dychotomiczny podział podmiotów stosunków cywilnoprawnych na osoby fizyczne i osoby prawne. Obecnie bowiem regulacja art. 1 k.c. nie może być rozumiana jako wyznaczająca w sposób wyczerpujący podmiotowy zakres stosunków cywilnoprawnych regulowanych przez k.c. Powyższa nowelizacja statuuje trójpodział podmiotów stosunków cywilnoprawnych na osoby fizyczne, osoby prawne oraz jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Należy przy tym uznać, iż dokonana art. 33¹ k.c. zmiana normatywna jest na tyle jednoznaczna, iż nie wymaga nowelizacji art. 1 k.c. Zastosowana technika legislacyjna umożliwiła usankcjonowanie bytu prawnego tzw. „ułomnych osób prawnych” bez głębokiej interwencji w systematykę i strukturę kodeksu cywilnego, wprowadzony przepis zaś rozwiewa dotychczasowe wątpliwości dotyczące podmiotów prawa cywilnego. Regulacja art. 1 k.c., zgodnie z zasadami wykładni przepisów prawa, musi być interpretowana z uwzględnieniem całokształtu przepisów kodeksu cywilnego, a więc z uwzględnieniem normy art. 33¹ k.c.¹⁷

14 grudnia 1990, PS 1991, nr 4, s. 84; E. Skowrońska, *Glosa do uchwały SN z dnia 14 grudnia 1990*, PiP 1991, z. 12, s. 199 i nast.; S. Grzybowski, *Kilka uwag o rzekomych podmiotach stosunków cywilnoprawnych*, *Studia Cywilistyczne* 1976, t. XXVII, s. 3 i nast.; S. Grzybowski, *System prawa cywilnego, t. I, Część ogólna*, Wrocław 1974, s. 290-295. Zob. też B. Ziemiński, *Organy przedsiębiorstwa państwowego*, Szczecin 1985, s. 27.

15 Na co zwracał uwagę Z. Radwański, który proponował następujące rozwiązania: albo odstąpić od normatywnej (formalnej) zasady uznawania osobowości prawnej, albo dostosować przepisy szczególnie – w tym także z obszaru prawa administracyjnego i procesowego – do obowiązujących obecnie w tym zakresie zasad prawa cywilnego (Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, dz. cyt., Warszawa 1997, s. 178).

16 Ustawa z dnia 14 lutego 2003 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 49, poz. 408), weszła w życie (poza art. 647¹ i 685¹) w dniu 25 września 2003 r.

17 Z. Radwański, *Podmioty prawa cywilnego w świetle zmian kodeksu cywilnego przeprowadzonych ustawą z dnia 14 lutego 2003 r.*, PS 2003, nr 7-8, s. 11-12.

Dokonana w 2003 r. nowelizacja kodeksu cywilnego stanowi jednoznacznie normatywną podstawę formułowanej wcześniej koncepcji podmiotowości cywilnoprawnej innych niż osoby prawne jednostek organizacyjnych, usuwając wcześniejsze wątpliwości doktryny i orzecznictwa w tym zakresie. Dla zwolenników bronionej dawniej koncepcji ułomnych osób prawnych zmiana wprowadzona art. 33¹ k.c. nie polega na powołaniu do istnienia nowych podmiotów, lecz na zmianie reżimu prawnego ich obowiązującego. Do tej pory bowiem do jednostek, o których mowa można było stosować przepisu o osobach prawnych co najwyżej w drodze *analogiae legis*, od chwili wejścia w życie art. 33¹ k.c. przepisy te stosuje się odpowiednio¹⁸.

Wypada przy tym zauważyć, iż zrealizowana przez ustawodawcę przepisem art. 33¹ k.c. koncepcja „ułomnych osób prawnych” zasadza się na konstrukcji normatywnej (formalnej) w zakresie przyznawania przymiotu zdolności prawnej danej jednostce organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej. Atrybut zdolności prawnej, zgodnie z regulacją art. 33¹ k.c., ma być bowiem przyznany danej jednostce organizacyjnej przepisem ustawy. Ustawodawca posłużył się więc podobną metodą rozstrzygania o podmiotowości prawnej jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, jak uczynił to w przypadku osób prawnych. Metoda funkcjonalna (formalna) realizuje w wysokim stopniu postulat jednoznaczności kwalifikacyjnej. Przepis prawa przesądza bowiem o tym, które jednostki organizacyjne wyposażone są w atrybut osobowości prawnej – art. 33 k.c. Podobnie przepis ustawy przesądza o zdolności prawnej (podmiotowości prawnej) jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej – art. 33¹ k.c. Takie rozwiązanie realizuje postulat pewności obrotu, eliminując możliwość przyznawania statusu „ułomnej osoby prawnej” jednostkom organizacyjnym, którym przepis ustawy nie przyznaje przymiotu zdolności prawnej.

Należy jednak przypomnieć, iż pojęcie „ułomna osoba prawna” bywało używane w doktrynie w znaczeniu istotnie odbiegającym od koncepcji zrealizowanej obecnie art. 33¹ k.c.¹⁹ Jak wskazano powyżej, „ułomna osobowość

18 Tak S. Wójcik, *Kilka uwag w związku z ustawą z dnia 14 lutego 2003 r. zmieniającą kodeks cywilny oraz niektóre inne ustawy*, [w:] *Prace z Wynalazczości i Ochrony Własności Intelektualnej, Księga poświęcona Profesorowi Januszowi Szwai*, Kraków 2004, s. 339–340; M. Pazdan, *Podmioty bez osobowości prawnej po nowelizacji kodeksu cywilnego z 2003 r.*, [w:] *W kręgu teoretycznych i praktycznych aspektów prawoznawstwa, Księga jubileuszowa Profesora Bronisława Ziemianina*, Szczecin 2005, s. 96.

19 Na co zwraca uwagę Z. Radwański, *Podmioty prawa cywilnego...*, dz. cyt., s. 12.

prawna” rozumiana była jako przymiot jednostki organizacyjnej nieposiadającej osobowości prawnej, wyposażonej w cechy charakterystyczne dla osoby prawnej występujące w natężeniu mniejszym niż spectrum cech właściwych osobie prawnej. Powyższe ujęcie oznaczało, iż kwalifikacja danej jednostki organizacyjnej jako „ułomnej osoby prawnej” dokonywana miała być poprzez analizę cech konstrukcyjnych tej jednostki w odniesieniu do modelu cech typowych dla osoby prawnej²⁰. Metoda typologiczna służąca do wyróżnienia kategorii „ułomnych osób prawnych” polegała więc na wskazaniu zespołu cech charakterystycznych dla określonego typu idealnego (osoby prawnej) i przyporządkowaniu mu – w mniejszym lub większym stopniu – także innych tworów społecznych, które niekoniecznie muszą mieć te wszystkie cechy, jakie ma wzorzec typowy²¹. Powyższe założenia metodologiczne nie zostały zrealizowane przepisem art. 33¹ k.c. Regulacja kodeksu cywilnego poświęcona podmiotowości prawnej jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej oparta została na metodzie normatywnej, zgodnie z którą to przepis ustawy przesądza o atrybucie zdolności prawnej tych jednostek.

W związku z kształtem obecnie obowiązujących regulacji prawnych, jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, nie są ułomnymi osobami prawnymi w znaczeniu przedstawionym powyżej. Do kategorii ułomnych osób prawnych zaliczano nie tylko jednostki organizacyjne, którym przepis przyznawał zdolność prawną, ale także jednostki samodzielnie funkcjonujące w obrocie, pozbawione takiej zdolności, a także te jednostki, które miały tylko zdolność sądową lub arbitrażową, co miało przesądzać o ich podmiotowości. Po wprowadzeniu do kodeksu cywilnego art. 33¹ do kategorii tych jednostek można zaliczyć najwyżej część dawnych ułomnych osób prawnych²². Wypada podzielić opinię Z. Radwańskiego, który wyraża obawę, czy zwrot ten nadal nie będzie używany w znaczeniu szerszym od wyznaczonego treścią art. 33¹ k.c. wraz z postulatem odejścia od pojęcia „ułomna osoba prawna”²³.

20 Tak S. Sołtysiński, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja (red.), *Kodeks handlowy...*, dz. cyt., t. I, Warszawa 1994, s. 39; R. R. Zdzieborski, *Spółki kapitałowe...*, dz. cyt., s. 114–115.

21 Z. Radwański, *Prawo cywilne...*, dz. cyt., s. 176.

22 Zob. J. Frąckowiak, [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego...*, dz. cyt., s. 1206.

23 Z. Radwański, *Podmioty prawa cywilnego...*, dz. cyt., s. 12.

Ponadto określenie „ułamna osoba prawna” lub używane również określenie „niepełna osoba prawna”²⁴ czy „pozorna osoba prawna”²⁵ są w obecnym stanie prawnym nieadekwatne do całokształtu regulacji prawnej. *De lege lata* ustawodawca wyraźnie, obok kategorii osób fizycznych i osób prawnych, wyróżnia trzecią kategorię podmiotową, tj. jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Ta ostatnia grupa podmiotów prawa cywilnego jest oddzielną od kategorii osób prawnych grupą, nie zaś jej podtypem. Określenia „ułamna”, „pozorna”, „niepełna” osoba prawna sugeruje, iż mamy do czynienia ze stypizowaną podkategorią osób prawnych, co może wprowadzać w błąd.

W poszukiwaniu właściwej nazwy dla jednostek organizacyjnych, o których mowa w art. 33¹ k.c. sformułowana została propozycja określenia „osoba ustawowa”²⁶. Zwraca się uwagę na fakt, iż określenie „osoba prawna” powstało w ten sposób, że na wzór osoby fizycznej zaczęto budować konstrukcję adresata normy prawnej, którym miał być nie pojedynczy człowiek, lecz tak czy inaczej, współdziałający ze sobą ludzie. Ukształtowana na wzór osoby fizycznej osoba prawna może być w zasadzie adresatem każdej normy cywilnoprawnej, a w konsekwencji podmiotem każdego stosunku prawnego, porządek prawny bowiem przyznaje jej zdolność prawną. Mając na uwadze, że jednostki wymienione w art. 33¹ k.c są, tak jak osoby prawne, jednostkami organizacyjnymi, którym przepis przyznaje zdolność prawną, a ich status wyznaczony jest przez normy prawne odnoszące się do osób prawnych, należy nazywać je także osobami²⁷. Skoro ustawa posługuje się podobną techniką, jaką stosuje do określenia osób prawnych, należy używać terminu, który pozwoliłby wyraźnie odróżnić te osoby od osób fizycznych i prawnych, a jednocześnie wskazywał na bliskie podobieństwo obu tych kategorii podmiotów stosunków cywilnoprawnych.

24 Por. Wprowadzenie w Suplemencie do *Komentarza do kodeksu cywilnego*, K. Pietrzykowski (red.), Warszawa 2003, s. IX.

25 Por. A. Szajkowski, *Prawo spółek handlowych*, Warszawa 1997, s. 155.

26 Tak J. Frąckowiak, [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego...*, dz. cyt., s. 1207 i nast.

27 Inaczej A. Szajkowski, M. Tarska, którzy przyjmują, iż w obecnym systemie prawnym występują w polskim prawie cywilnym osobowe i nieosobowe podmioty prawa. Do osobowych podmiotów prawa cywilnego należą osoby fizyczne i osoby prawne, natomiast nieosobowymi podmiotami prawa są te – niebędące osobami prawnymi – jednostki organizacyjne, którym k.s.h. lub inna ustawa przyznaje zdolność prawną, zob. A. Szajkowski, M. Tarska, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja (red.), *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, Warszawa 2012, s. 224.

Z tych właśnie powodów wskazuje się, iż najlepszym określeniem dla tej trzeciej kategorii osób wydaje się nazwa osoby ustawowe. Posługiwanie się tym określeniem miałyby mieć kilka zalet. Po pierwsze, nazwa osoba ustawowa jest krótka i w związku z tym łatwa w użyciu. Po drugie, pozwala na precyzyjne odróżnienie wspomnianych jednostek od pozostałych osób – fizycznych i prawnych. Po trzecie, wskazuje na wyraźne podobieństwo pomiędzy osobami prawnymi i ustawowymi, mając na uwadze, że terminy te wskazują, iż mamy do czynienia z konstrukcją stworzoną przez prawo, którego najistotniejszym źródłem jest ustawa. Wreszcie nie bez znaczenia jest fakt, że określenie to nawiązuje do istotnej cechy tych jednostek, mianowicie to właśnie ustawa przyznaje im zdolność prawną, czyli prowadzi do zaliczenia ich do grona osób²⁸.

Oceniając powyższą propozycję, przede wszystkim należy zgodzić się ze spostrzeżeniem, iż jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33¹ k.c., jest osobą w znaczeniu kodeksowym, a więc podmiotem prawa. Co prawda przepis art. 33¹ k.c. nie używa pojęcia osoba, jednak podmiotowość prawna jednostek, o których mowa w tym przepisie, nie ulega wątpliwości. Tym sposobem, obok dotychczasowych osób – podmiotów prawa – fizycznych i prawnych, wraz z wejściem w życie regulacji art. 33¹ k.c., pojawiła się w przepisach kodeksu cywilnego trzecia osoba – podmiot prawa, tj. jednostka organizacyjna nieposiadająca osobowości prawnej, której ustawa przyznaje zdolność prawną. W tym stanie prawnym określenie „osoba”, odnoszące się do wszystkich podmiotów prawa cywilnego, tj. osób fizycznych, osób prawnych i jednostek, o których mowa w art. 33¹ k.c., jest słuszne i zasługuje na aprobatę. Koncepcja powyższa dokonuje pewnego ujednolicenia terminologii w obrębie podmiotów prawa cywilnego, zgodnie zresztą z systematyką kodeksu cywilnego, wiążąc zdolność prawną z osobą, tj. podmiotem prawa cywilnego. Proponowany w literaturze podział na osobowe (osoby fizyczne i osoby prawne) i nieosobowe (jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 33¹ k.c.) podmioty prawa cywilnego²⁹ należy zanegować. Po pierwsze, pojęcie „nieosobowe podmioty prawa” w warstwie czysto językowej burzy istniejący związek pomiędzy określeniami – „osoba” i „podmiot”. Co więcej, dokonuje przeciwstawienia tych pojęć, skoro może występować w obrocie podmiot niebędący osobą. Po drugie, co istotniejsze, stworzenie kategorii „nieosobowe podmioty prawa” stoi

28 Tak J. Frąckowiak, [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego...*, dz. cyt., s. 1207-1208.

29 A. Szajkowski, M. Tarska, [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja (red.), *Kodeks spółek handlowych...*, dz. cyt., t. I, Warszawa 2012, s. 224.

w istotnej sprzeczności z systematyką kodeksu cywilnego. Tytuł II, Księgi pierwszej, Części ogólnej kodeksu cywilnego zatytułowany jest „Osoby”, w tej części kodeksu cywilnego uregulowana jest kwestia podmiotowości prawnej w ramach obrotu cywilnoprawnego. Przepisy tej części kodeksu cywilnego stanowią o trzech kategoriach podmiotów prawa cywilnego: osobach fizycznych, osobach prawnych oraz jednostkach organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, zbiorczo w Tytule II określając je osobami. Wobec powyższego wyłączenie jednej z kategorii podmiotów prawa cywilnego (jednostek organizacyjnych, o których mowa w art. 33¹ k.c.) z zakresu pojęciowego terminu „osoba”, poprzez sklasyfikowanie jej jako „nieosobowy podmiot prawa”, stoi w sprzeczności z systematyką kodeksu cywilnego.

Osoby „instytucjonalne”, tj. osoby prawne i jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 33¹ k.c., wykazują istotne podobieństwo w warstwie zastosowanej przez ustawodawcę metody przyznawania im zdolności prawnej. W odniesieniu do pierwszej i drugiej grupy osób to przepis ustawy przesądza o nadaniu danym strukturom zdolności prawnej, a więc zdolności do bycia podmiotem praw i obowiązków w obszarze stosunków cywilnoprawnych. Trafnie zatem zauważa J. Frąckowiak, iż podobieństwo między osobami prawnymi i jednostkami, o których mowa w art. 33¹ k.c., polega na tym, iż są to konstrukcje stworzone przez prawo, którego najistotniejszym źródłem są ustawy³⁰. Jednocześnie jednak jest to powód, dla którego określenie „osoba ustawowa” w stosunku do jednostek organizacyjnych, o których mowa w art. 33¹ k.c., jest, moim zdaniem, nietrafne. Termin „osoba ustawowa” obejmuje bowiem swoim zakresem znaczeniowym zarówno osoby prawne, jak i jednostki organizacyjne nieposiadające osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Jak wskazano wyżej, „ustawowa” metoda przyznawania zdolności prawnej zastosowana została w podobny sposób w odniesieniu do obu kategorii jednostek organizacyjnych posiadających zdolność prawną (osób prawnych i jednostek, o których mowa w art. 33¹ k.c.). Tym samym określenie „osoba ustawowa” używane tylko w odniesieniu do jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, którym ustawa przyznała zdolność prawną, może wprowadzać pewien chaos terminologiczny.

Ponadto określenie „osoba ustawowa” może być wiązane ze szczególną kategorią osób prawnych, które powstają (powstały) na mocy ustawy, co może wywoływać dodatkowe komplikacje terminologiczne.

30 J. Frąckowiak, [w:] M. Safjan (red.), *System Prawa Prywatnego...*, dz. cyt., s. 1208.

Nie pozostawia wątpliwości fakt, iż ustawodawca konstruując normę art. 33¹ k.c. dotyczącą trzeciej kategorii podmiotów stosunków cywilnoprawnych, posłużył się określeniem precyzyjnie opisującym istotę tego typu struktur. Użyte sformułowanie „jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną” stanowi jednak dość długi opis danej struktury organizacyjnej, poszukiwanie właściwej nazwy skrótowo oznaczającej tę kategorię podmiotową jest więc nieuniknione. W świetle systematyki kodeksu cywilnego pojęcie „osoba” obejmuje swym zakresem znaczeniowym, obok osób fizycznych i osób prawnych, również jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 33¹ k.c. Posługiwanie się zatem określeniem „osoba” w odniesieniu do trzeciej kategorii podmiotów prawa cywilnego jest zasadne i zgodne z koncepcją systemową kodeksu cywilnego. Wśród osób (podmiotów prawa cywilnego), będących jednostkami organizacyjnymi posiadającymi zdolność prawną, występują osoby posiadające osobowość prawną (osoby prawne) oraz osoby nieposiadające osobowości prawnej (osoby, o których mowa w art. 33¹ k.c.). W konsekwencji, określenie „osoba bez osobowości prawnej” w odniesieniu do jednostek organizacyjnych nieposiadających osobowości prawnej, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, jest pojęciem oddającym istotę charakteru prawnego tej kategorii podmiotowej. Po pierwsze, jest ono zgodne z systematyką i terminologią kodeksu cywilnego. Po drugie, zapewnia jednorodność terminologiczną w obrębie podmiotów prawa cywilnego poprzez zaakcentowanie przymiotu zdolności prawnej osoby (podmiotu prawa), wśród których wyróżnialibyśmy osoby fizyczne, osoby prawne i osoby bez osobowości prawnej. Po trzecie wreszcie – pozwala na dostateczne odróżnienie dwóch kategorii jednostek organizacyjnych posiadających zdolność prawną, tj. jednostki organizacyjnej mającej osobowość prawną oraz jednostki organizacyjnej bez osobowości prawnej (osoby prawnej i osoby bez osobowości prawnej).

Powyższa propozycja terminologiczna wydaje się bliższa systematyce kodeksu cywilnego, tworząca bardziej spójny obraz kategoryzacji podmiotów prawa cywilnego aniżeli zgłoszona w literaturze przedmiotu propozycja określenia jednostek organizacyjnych, o których mowa w art. 33¹ k.c. mianem „podmiotów bez osobowości prawnej”, choć istotnie do niej nawiązuje³¹.

31 Zob. M. Pazdan, *Podmioty bez osobowości prawnej...*, dz. cyt., s. 99. Zob. też A. Kidyba, *Niektóre skutki dla obrotu handlowego wprowadzenia trzeciej kategorii podmiotowej*, PPH 2004, nr 12, s. 12, który proponuje określenie „podmiot ustawowy”.